

## *Oponentský posudek na disertační práci*

PhDr. David Heider

**Epistemická identita žáků: struktura a dynamika**

Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 2012.

Autor se ve své práci zabývá epistemickou identitou (EI), která je sama o sobě originálním konceptem ve vědách o člověku. Vkládá ji mezi poznávání a identitu, tj. vyčleňuje ji z identity i poznávání a činí z ní jakýsi most mezi oběma pojmy. Což lze chápat jako metodologický nástroj umožňující autorovi pojednat EI jako svébytný psychologicky relevantní útvar. Avšak takové vytržení může být jen dočasné, jinak by s jeho pomocí totiž nebylo možné porozumět ani poznávání, ani identitě. Není úplně zřejmé, zda si je toho autor vědom, nicméně v celé práci se epistemická identita „vznáší“ v jakémsi meziprostoru, který dovoluje pohyb směrem například k roli identity v poznávání, v upevňování poznatků, apod. Je to přijatelný rámeček pro tak komplexní jev, avšak nelze se ubránit poznámce, že čtenářskému komfortu by prospěla větší redundance výkladu. Tedy: navzdory těmto poněkud „kondenzovaným“ argumentacím autor jasně nastiňuje roli EI ve výzkumu procesů, kterými žáci nastolují „své“, tedy s identitou spojené způsoby poznávání. Již z úvodu je zřejmé, že jde o originální přístup s možnými praktickými důsledky.

Téma identity je složité a natolik komplexní (a mnohdy v psychologii i kontroverzní), že si jeho zpracování žádá nezbytnou míru neurčitosti, kterou by snad metodologičtí puristé označili za vágnost. Autorovi však tato charakteristika identity dovolí nabídnout paradoxní společné východisko: bez ohledu na „neuchopitelnost“ je identita ideální konstantou v neustále se měnícím světě. Metodologicky elegantně a výstižně pak působí opora v Ricoeurově pojetí dvou rovin identity - idem a ipse Klíčem k epistemické identitě se autorovi stává činnost, bez níž by sama identita nemohla existovat.

Autor disertace chápe poznávání jako kontinuální dialog mezi našimi znalostmi a názory a myšlením o světě a mezi tím, jaký svět je ve skutečnosti (přesněji tím, „co se děje“). ***Nestaví zde autor proti sobě skutečnost a přemýšlení o ní příliš vyhraněně dualisticky? Co však potom s touto dichotomií „dělá“ dialog? Není to právě dialogické hledisko, které zmenšuje distanci vnitřního a vnějšího? A v této perspektivě by pak mohl být vnitřní svět výrazem části naší identity, tedy onou nerozdělenou skutečností, která vzbuzuje psychologický zájem či představuje výzvu k porozumění?*** Vždyť identitu nakonec chápe jako průsečík „vnitřního světa“ jedince, jako sumu jeho sebepojetí, ambic a narativní identity a světa vnějšího, tedy

realizovaných činů. Je však pochopitelné, že z metodologických či výzkumných důvodů nakonec znovu specifikuje EI jako „pomezí“ konstrukt, pohybující se mimo jiné na hranici sociální, narativní a kariérní identifikace. Je zřejmé, že vztah mezi procesem identifikace v těchto oblastech a „výslednou“ epistemickou identitou je pro posuzovanou práci kruciólní. V logice těchto úvah je též formulován další z cílů práce - zachytit EI ve vývoji jedince, tedy její aktuální a možná ontogenetické proměny. Jde o ambiciózní cíl, který by vyžadoval zásadně odlišnou metodologii, čehož si je autor vědom. Přesto lze tvrdit, že se mu podařilo pomocí fenomenologicky detailní a konceptuálně vydatné analýzy pěti kazuistik poměrně zdařile nastínit možné vývojové trajektorie epistemické identity. Konceptuální prostor EI je vymezen komplexně jako ego-identitní status, sebeřízené učení, specifické poznávání typické pro jednotlivé kognitivní domény (domain-specific cognition) a též kontextem školního a mimoškolního poznávání, tj včetně prostředí, událostí, situací atd. a je výchozím rámcem pro analýzu dat.

Tam, kde si autor všímá role poznatků v životě jedince, zachycuje jeho psychologicky relevantní významy. *V této souvislosti by mohl objasnit úvahu na s. 11, kde na pozadí činnostního principu uvádí, že identita není psychologickým konstruktem a vysvětluje, že jde ve skutečnosti o dynamizující a možná motivační prvek v lidském jednání. V takto rozvíjené argumentaci není srozumitelné, co má autor na mysli, když zbavuje identitu psychologického významu. Vždyť motivační síly jsou psychologickou kategorií par excellence.*

Celkově lze shrnout, že autor vymezuje teoretický rámec koncizně, s vzhledem do koncepcí souvisejících s výzkumným problémem, nezahluje čtenáře rozsáhlými popisy jednotlivých přístupů, ale využívá je k přesnějšímu zaměření vlastního tématu. Autor může též navazovat na svoje předchozí výzkumy, kterými si vytvořil pojmové, výzkumné, zkušenostní a vědomostní předpolí pro vstup do terénu epistemické identity.

Výzkum je představen jako kvalitativní studie provedená podle zakotvené teorie, zřejmě v pojetí Strausse a Corbinové. Avšak k postupu tak rigoróznímu, jaký se doporučuje v této klasické podobě zakotvené teorie, má výzkum provedený dr. Heiderem daleko. Rovněž výstavba „teorie zdola“, tedy z dat není patrná. Spíše naopak – autor měl předem vytvořené nadřazené kategorie - oblasti tvořící konceptuální systém epistemické identity (navíc explicitně vyjádřené i ve výzkumných otázkách), které na základě získaných textů dále zpracovával a diferencoval. Jde tedy spíše o obsahovou analýzu pravděpodobně s využitím

kódovacích postupů GT, zaměření na proces také odpovídá zakotvené teorii. (snad by bylo vhodnější přiznat, že GT byla jedním z inspiračních zdrojů, spíše však v liberálnějším pojetí například K. Charmazové). Pokud bych měl charakterizovat výzkumný projekt, pak bych jej označil jako vícečetnou případovou studii řízenou promyšleným teoretickým konceptem.

Každý žák je důkladně popsán a interpretován v rámci EI konceptu, nezbytnou součástí mimořádně kvalitních případových studií je i kontextualizace, která činí analýzy vícevrstevnatými, životnějšími a plastičtějšími. Čtenář si pozvolna a zaplňuje mapu EI, a na konci se orientuje v terénu natolik spolehlivě, že je přesvědčen nejenom o teoretické relevanci EI, ale i o její praktické využitelnosti. Autor je vnímavým pozorovatelem, dokáže si všimnout paradoxních jevů, emocí, mimořádných projevů... neponechává je bez ladu a skladu ležet, ale pečlivě prozkoumává jejich význam v EI potažmo pro identitu jako takovou. Lze bez pochyb konstatovat, že uplatněná (byť ne zcela reflektovaná) metodologie přinesla zralé ovoce.

***Po prostudování autorových analýz se vnucuje otázka, zda se vyhraněná epistemická identita může stát zdrojem nedorozumění (či neporozumění) v běžném životě.***

V závěrečné metaanalýze dr. Heider prokázal schopnost integrovat zjištění získaná dílčími případovými studii. Výsledkem je plausibilní model epistemické identity. Jeho strukturní prvky i možnosti identifikovat vývoj epistemické identity představují originální rozvinutí psychologických teorií identity. Již v této podobě jde o užitečnou heuristickou metodu poznávání důležitých oblastí identity jedince. Potenciálně je východiskem například i pro tvorbu diagnostického nástroje.

Disertační práce PhDr. Davida Heidera splňuje požadavky kladené na tento druh textů.  
**Dizertaci doporučuji k obhajobě a jako podklad pro udělení titulu PhD.**

10. 2. 2013

Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.